

Антонець Н. Б.,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник відділу педагогічного

джерелознавства та біографістики

Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7772-9364>

ВІДЕНСЬКА СТОРІНКА

УКРАЇНСЬКОГО ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ (1920–1922)

Анотація. Розглянуто діяльність у Відні протягом 1920–1922 рр. Педагогічної місії для друку шкільних книжок за кордоном Міністерства освіти УНР, у склад якої, зокрема, входили такі відомі освітні діячі А. Крушельницький, С. Черкасенко, Ю. Тищенко.

Ключові слова: українське підручникотворення, видання українських підручників, українська діаспора, А. Крушельницький, С. Черкасенко, Ю. Тищенко.

Значна частина українських діячів, які внаслідок подій Першої світової війни (1914–1918) та поразки українських національних визвольних змагань (1917–1921) залишили Батьківщину, вирушила до країн Середньої та Західної Європи. Сучасні дослідники історії України визначають це переміщення української національної спільноти як першу масову українську політичну еміграцію. Її головними центрами стали Австрія, Німеччина, Польща, Румунія, Франція, Чехо-Словаччина, Югославія [1].

Особливо помітним осередком українського політичного та культурного життя став Відень, і це не було випадковим. Адже це місто до 1918 р. було столицею Австро-Угорської імперії, куди з кінця XVIII ст. входили Галичина та Буковина, і більш лояльна, порівняно з Романовими, політика династії Габсбургів стосовно культурного самовираження національних меншин створювала умови для налагодження зв'язків між Наддніпрянщиною та Віднем. На початку Першої світової війни, коли російські війська окупували Галичину та Буковину, це місто стало тимчасовим місцем проживання багатьох відомих західноукраїнських діячів, які заснували в ньому ряд політичних об'єднань, громадських

товариств, навчальних закладів, періодичних видань тощо. І хоча вже з середини 1915 р. галицькі і буковинські емігранти почали поступово повертатися додому, подальшому розвитку української колонії у Відні сприяло визнання Австрією в 1918 р. України як самостійної держави та відкриття того ж року у Відні посольства Української Народної Республіки.

Поява у Західній Європі після 1917 р. великої кількості біженців призвела до того, що столиця Австрії у 1919–1922 рр. стала одним із головних центрів представників нової хвилі української еміграції вже з Наддніпрянщини. Причому її склад був досить специфічним. Адже, не розраховуючи на взаєморозуміння та співпрацю з більшовиками, Батьківщину залишали ті непересічні громадсько-політичні, військові, освітні, культурні діячі, які взяли найактивнішу участь у національно-визвольних змаганнях 1917–1921 рр. Зокрема, не оминули Відень емігрантські дороги Дмитра Антоновича, Володимира Винниченка, Михайла Грушевського, Дмитра Дорошенка, Олександра Лотоцького, Софії Русової, Степана Сірополка, Євгена Чикаленка та ін.

У листопаді 1919 р. в столиці Австрії опинився і голова Педагогічної місії для друку шкільних книжок за кордоном Міністерства освіти УНР Антін Крушельницький, який з квітня по жовтень того ж року очолював це міністерство. Належачи до тієї переважної більшості емігрантів, які були впевнені у своєму тимчасовому перебуванні за кордоном, він відразу розпочав виконання обов'язків щодо забезпечення навчальних закладів майбутньої незалежної України необхідною літературою. Так, 24 січня 1920 р. як голова Педагогічної місії і як колишній міністр А. Крушельницький друкує у віденському українському часопису «Воля» статтю «Чергові завдання Українського уряду і громадянства у справі шкільництва». У ній автор пише про необхідність об'єднання всіх українських видавничих сил, які опинилися у Відні, для здійснення спільного проекту «Єдина школа». Окреслюючи основні завдання цього проекту, А. Крушельницький зазначає, що в результаті повинно бути надруковано «усі книжки до всіх типів і клас української єдиної школи, щонайменше в числі однорічного запотребовання (по можливості і кількох авторів для тих самих предметів)... Крім шкільних книжок у цьому відділі треба надрукувати вибір текстів українських і європейських класиків (останніх у перекладах) з відповідними історично-літе-

ратурними, історично-критичними розвідками і відповідними поясненнями... Далі треба надрукувати історичні й географічні стінні карти..., словники (латинський, грецький, німецький, французький, англійський) і, що найважливіше, український для потреб школи... Врешті четверте: «Діточа бібліотека». Знов не принагідний вибір казочок із плохонькими ілюстраціями або і без них, але плановий добір фантастичного матеріалу свого і чужого, в артистичному виконанні – це те, що вводить душу дитини у світ духовних інтересів і повинно і змістом своїм і формою зродити в душі дитини любов до книжки» [2].

Зазначимо, що ідея створення національних підручників у Відні не була утопією. Адже наявність серед емігрантів значної кількості авторитетних освітянських та наукових сил, а також добре організоване україномовне друкарське забезпечення створювали всі умови для продуктивної роботи. І члени місії намагалися скористатися цим повною мірою.

Одним із найактивніших помічників А. Крушельницького у намаганні виконати поставлені завдання став Спиридон Черкасенко. Як свідчить звіт голови Педагогічної місії послу УНР у Відні, Спиридон Феодосійович прилучився до роботи над виданням шкільних книжок як мовний редактор у лютому – серпні 1920 р. На той час до складу місії, крім голови та мовного редактора, входили ще два співробітника – адміністратор Юрій Тищенко та секретар М. Слобода [3]. У результаті спільних зусиль у їхньому видавництві «Земля» протягом 1920–1922 рр. було видано, зокрема, ряд читанок, двотомна хрестоматія для старших класів «Вибір з українського народного письменства» А. Крушельницького, «Економічна географія України» для середніх шкіл І. Феценко-Чопівського, кілька підручників С. Черкасенка, а саме – «Короткий курс правопису з додатком самостійного писання» у двох частинах (для третього та четвертого року навчання), чергові перевидання букваря «Початок» і читанки «Рідна школа» тощо. При цьому велика кількість інших підготовлених до друку рукописів різних авторів так і не побачила світ через брак коштів [4]. Крім того, серйозного дезорганізуючого впливу Педагогічна місія зазнавала через ускладнений зв'язок з Міністерством освіти УНР та кількарізову зміну його керівників, кожний з яких мав власний погляд на оцінку діяльності місії і намагався змінити її керівництво на власний розсуд [5; 6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Євтух В.Б. Українська діаспора. Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2 / НАН України. Інститут історії України. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=2.22>
2. Цит. за: Крушельницька Л. Рубали ліс...: Спогади галичанки. Дзвін. 1990. № 3. С. 121–122.
3. Голова Педагогічної місії для друку шкільних книжок за кордоном Міністерства народної освіти УНР А. Крушельницький – послу УНР у Відні : Звіт про діяльність місії від 6 вересня 1920 р. ЦДАВО України, ф. 3581, оп. 1, спр. 19, арк. 6–7.
4. Черкасенко С. – Шаповалу М. : Лист з Відня у Прагу від 9 листопада 1922 р. Там само, ф. 3563, оп. 1, спр. 210, арк.1.
5. Листування з Міністерством народної освіти УНР в м. Тарнові, Чехословацьким посольством у м. Відні та іншими установами про видавництво українських шкільних підручників (23 січня 1922 р. – 19 червня 1922 р.). Там само, ф. 3581, спр. 98, 41 арк.
6. Справа про звільнення проф. А. Крушельницького з посади голови Української педагогічної місії (2 березня 1921 р. – 3 квітня 1922 р.). Там само, ф. 3581, оп. 3, спр. 89, 120 арк.